

**АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ
ПАРАДИГМ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ**

УДК 81'366:81'373=124'06

Шпинта Г.М.

**ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС АФІКСОЇДІВ У
ЛАТИНОМОВНІЙ ЗООЛОГІЧНІЙ НОМЕНКЛАТУРІ**

Анотація. У статті проаналізовано латиномовні назви комах із афіксоїдним компонентом. Здійснено цілісне дослідження морфологічної специфіки афіксоїдів у латиномовній зоологічній номенклатурі, проаналізовано їх лінгвістичний статус.

Ключові слова: складні слова (композиції), афіксоїд, афікс, класичні мови, зоологічна номенклатура.

Інформація про автора: Шпинта Галина Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри латинської мови; Національний медичний університет імені О.О. Богомольця.

Shpynta G.M.

**LINGUISTIC STATUS OF AFFIXOID-ELEMENTS IN THE
LATIN ZOOLOGICAL NOMENCLATURE**

Abstract. This article analyses Latin-language names of insects according to the morphological peculiarities of words with affixoid-component. The morphological specificity of affixoids' usage in the Latin zoological nomenclature is researched. The author examines different scientific ideas, connecting with the problem of linguistic status of affixoid-morphemes. It is important, that there is no unique point of view on the affixoids in the Latin nomenclature. These affixoid-morphemes aren't recognized as a separate group of morphemes, while in some cases affixoid-morphemes save their shape (form) and the original meaning of morphemes derivatives (e.g. pseud-, -ger, -fer, -morpha, -formis), sometimes – do not store any morphological origin of morpheme derivatives (-ceps, -fica) and any original meaning (-oides, -cola, -ago). The author considers affixoids not as a separate group of morphemes, because they are the same in morphological meaning with composite-words and suffixal words.

Linguistic analysis of affixoids in the Latin nomenclature affirms dual character of these morphological components.

Key words: compound words (composites), affixoid, affix, compounding, classical languages, zoological nomenclature.

Information about author: Shpynia Halyna Mykhailivna – PhD, associate professor of the Latin language's department; National O.O. Bohomolets medical university.

Шпинта Г.М.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ СТАТУС АФФИКСОИДОВ В ЛАТИНОЯЗЫЧНОЙ ЗООЛОГИЧЕСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЕ

Аннотация. В статье проанализированы латиноязычные названия насекомых с аффиксоидным компонентом. Комплексно исследовано морфологическую специфику аффиксоидов в латиноязычной зоологической номенклатуре, проанализировано лингвистический статус аффиксоидов.

Ключевые слова: сложные слова (компози́ты), аффиксоид, аффикс, классические языки, зоологическая номенклатура.

Информация об авторе: Шпинта Галина Михайловна – кандидат филологических наук, доцент кафедры латинского языка; Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца.

Словотвір, за поширеною у філології думкою, є "рушійним двигуном мови" [3], відповідно, дослідження словотвору має "важливе значення не тільки для характеристики словотворчого механізму, а й для з'ясування окремих проблем пізнавальної діяльності людини" [4, с. 8].

Словотвірна структура й семантика складних слів, особливості афіксального словотвору тощо є предметом наукових студій Н. Клименко [10], І. Ковалика [12] та ін. Проблеми морфемного складу та структури термінологічної лексики української мови висвітлено в дослідженнях В. Грещука [4], Т. Панько [16], Л. Симоненко [18] та ін. Натомість аналіз морфологічних особливостей іменників, дієслів у давньогрецькій мові представлено у працях Л. Звонської [6; 7]), специфіка прийменникових конструкцій у класичних мовах – М. Сенева [17], особливості іменного

словотворення в латинській лексиці (зокрема, в термінології) – В. Новодранової [15].

Наше дослідження присвячено аналізу проблем морфологічного статусу афіксоїдів в зоологічній номенклатурі. Об'єктом наукового дослідження є офіційні міжнародні латиномовні назви комах, предметом – морфолого-словотвірні особливості латиномовних ентонімів. **Актуальність** статті полягає в обґрунтуванні дуалістичного статусу афіксоїда в латиномовній номенклатурі.

У сучасній мовознавчій літературі відомими є кілька визначень поняття **афіксоїд**. Зокрема, під афіксоїдом розуміють "проміжну афіксоподібну морфему, яка є частиною складного або складноскороченого слова, здебільшого співвідносного з основою чи коренем, що повторюється з тим самим значенням у багатьох словах, наближаючись за словотвірними функціями до афіксів" [9, с. 62]; також афіксоїдами називають слова іншомовного (латинського чи грецького) походження, які номінуються як **терміноелементи** [2; 13; 14; 21].

Очевидно, йдеться про множинність поглядів учених щодо визначення лінгвістичної природи та статусу афіксоїдів, які розглядаються афіксальними морфемами, в інших випадках – кореневими і навіть проміжними або перехідними морфемами (зокрема, останній погляд детально представлено у працях С. Климович, Н. Клименко [9, с. 67], Л. Костенко [13] та ін.). Зауважимо, на термінологічному рівні поняття **афіксоїд** і **терміноелемент** розмежовують для уникнення омонімії та полісемії [13, с. 143; 14, с. 8], хоча функціонально вони є тотожними. Поняття **(на)півсуфікс**, **співелемент** і **суфіксоїд** традиційно вважаються синонімами [12, с. 22], хоча в окремих наукових працях наголошується на відсутності першого (**(на)півсуфікс**, **співелемент**) в термінології [1, с. 37]. Отже, аналіз визначальних наукових поглядів свідчить про не розв'язане досі питання лінгвістичного статусу афіксоїдів, а відтак і не вирішену проблему операційного термінологічного апарату.

На окрему увагу заслуговує праця С. Климович [8], у якій представлено два підходи щодо питання морфологічного статусу афіксоїдів: з одного боку, це "кореневі морфemi, які

виявляють продуктивність (частотність, серійність)", з іншого – "кореневі морфеми, що змінили свою природу і зазнали семантичної мутації)". Вирішення означеної проблеми дослідниця вбачає у встановленні **межі**, "яка б дозволила відділити кореневу морфему від афіксоїда, тобто показати, в який момент і якою мірою відбувається перехід кількості в якість" [8]. Ідентифікація лінгвістичного статусу афіксоїдів, на думку С. Климович, має ґрунтуватися на семантичній, функціональній, формальній та кількісній характеристиках [8].

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в ентомологічній номенклатурі, де представлено невелику групу морфем (приблизно 10,5%), які прирівнюються за ознаками до афіксоїдів. Найчастотнішими прикладами суфіксальних морфем такого типу (**суфіксоїдів** 3,1%) є лат. **-ger, -fer** (від *gerere; ferre* "нести" [19, с. 124]), **-ceps** (від лат. *caput, itis* п "голова", за аналогією до: *biceps* [*bis + caput, itis* п] "двоголовий" [5]), які здебільшого вживаються в ентомонімах для відображення особливостей будови та забарвлення об'єктів: *Dentigera* (від лат. *dens, dentis* м "зуб"), що перекладається як "зубоносна", *setigera* (від лат. "щетинистий"), *squamiger* (від лат. "покритий лускою", "лускатий"), *flocciferus* (від лат. *floccus, i* м "пушинка", "пучок") – "пучконосна", *piliferus* (від лат. *pilus, i* м "волос") – "волосоносна", *globiceps* (ід лат.: *globus, i* м "шар") – "шароголова", *breviceps* (від лат.: *brevis, e* "короткий") – "короткоголовий" тощо.

До цієї ж групи належить і морфема **-cola** (від лат. *colo, colui, coltum, ere* "мешкати, жити"), яка в номенклатурі вказує на біотоп, локалізацію комах. Наприклад, видові назви комах – *petricola* (від грец. *πέτρος ὁ* "скеля", "камінь") – "той, що живе серед скель", "скельовий", *cupricola* (від грец. *Κύπρος ἡ* "о. Кіпр", тому – "мешканець о. Кіпр") тощо.

Також до цієї групи належать морфеми **-(o)ides** (від *εἶδος τό* "вид, образ, подібність"), **-morpha** (від грец. *μορφή ἡ* "вид, форма") та **-formis** (від лат. *forma, ae f* "вид, вигляд"), які слугують для відображення подібності, спорідненості між таксонами одного або різного рангів. Наприклад, видові назви *A. nanaeformis* (а. карликовидна), *A. colletiformis* (а. колетовидна)

утворені від інших таксономічних назв – *A. nana* (а. карликова), *Colletes* (колеті) та ін.

Крім того, назви нічних метеликів іноді (12 ЛО) містять морфему **-ago** (від лат. *ago, egi, actum, ere* "вести"), яка не зберігає власне первинного значення і використовується в ентономімах для підкреслення, підсилення ознаки (якості) комахи. Наприклад, видові назви *Conisania luteago* (совка насіннева жовта), *Xanthia aurago* (с. золотиста), *Xanthia gilvago* (с. брудно-жовта), *Myceroplus puniceago* (с. гранатникова), *Jodia croceago* (с. шафранова) та ін. утворені, відповідно, від лат.: *luteus, a, um* "золотисто-жовтий"; *aurum, i n* "золото, золотистий колір"; *puniceus, a, um* "пурпуровий" (*Punica arbor* – "гранатове дерево"); грец. *κρόκεος* 2 "шафрановий". Підставою для номінації видів є відповідне забарвлення (різні відтінки жовтого) передніх крил метелика [11, с. 198-199, 205, рис. 266, 280, 283, 298, 443].

В поодиноких випадках вживаються лат. суфіксоїдні морфемі – **-fuga** (від *fugio, fugi, fugiturus, ere* "бігти"), **-peta** (від *peto, ivi (ii), itum, ere* "прагнути"), **-fica** (від *facio, feci, factum, ere* "робити"). Наприклад, це стосується видових назв *Cucullia lucifuga*, *Rhyacia lucipeta*, перші компоненти яких утворено від лат. *lux, lucis f* ("світло"), а їх словниковими перекладами є, відповідно, "втікаючий від світла", "той, хто прямує до світла" [5].

На особливу увагу заслуговує і прикметникова морфема **pseud-** (від грец. *ψευδής* 2 "помилковий, хибний") (репрезентовано у 8 ЛО), яка за функцією та місцем у номенклатурі подібна до префіксоїда і використовується для передачі міжтаксономічної спорідненості об'єктів. Наприклад, родова назва совки *Pseudohadena* утворена від родової назви *Hadena*.

Отже, лінгвістичний аналіз афіксоїдів у номенклатурі засвідчив функціональну двоїсть останніх, яка полягає в тому, що афіксоїдні морфемі в одних випадках, зберігають форму та первинне значення твірних морфем (*pseud-, -ger, -fer, -morpha, -formis*), в інших – не зберігають ні морфологічної форми твірних морфем (*-ceps, -fica*), ні їх первинного змістового навантаження (*-oides, -cola, -ago*). Відтак, вважаємо, що афіксоїди не слід розглядати як окрему групу морфем, оскільки вони морфологічно

та за смисловим навантаженням відповідають структурі переважно складних слів (коли форма і зміст зберігаються), а інколи – афіксальним, зокрема суфіксальним утворенням (форма або зміст не відповідають твірному етимону).

Отримані результати свідчать про особливу перспективність подальших наукових пошуків, присвячених з'ясуванню морфологічного статусу афіксоїдів в різних терміносистемах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартков Б. И. Квантитативное исследование статуса ряда аффиксальных словообразовательных формантов современного английского языка / Б.И. Бартков, С.Ф. Богдан, Р.Д. Елисеева, Е.В. Колтунова, А.Г. Мирончик. // Особенности аффиксального словообразования в терминсистемах и норме. – 1979. – С. 3-42.
2. Васильева Н.В. К семантическому и функциональному описанию греко-латинских терминоэлементов в лингвистической терминологии / Н.В. Васильева // Вопросы языкознания. – 1983. – № 3. – С. 71-79.
3. Вихованець І.Р. Таїна слова / І.Р. Вихованець. – К. : Рад. шк., 1990. – 284 с.
4. Грещук В. Нариси з основоцентричної дериватології: монографія / Грещук Василь, Бачкур Роман, Джочка Ірина, Пославська Наталя. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 348 с.
5. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. Изд. 3, исправл./ И.Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 2002. – 846 с.
6. Звонська-Денисюк Л.Л. Внутрішня структура давньогрецької мови. Особливості функціональної морфології системи дієслова : [монографія] / Звонська-Денисюк Леся Леонідівна. – К. : УРЕ, 1999. – 73 с.
7. Звонська-Денисюк Л.Л. Внутрішня структура давньогрецької мови : Особливості функціонального синтаксису системи дієслова : [монографія] / Звонська-Денисюк Леся Леонідівна. – К. : УРЕ, 1999. – 82 с.
8. Климович С. Препозитивні елементи іншомовного походження: критерії визначення їх статусу / С. Климович. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// sitebeta.ksu.ks.ua](http://sitebeta.ksu.ks.ua)
9. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови : Навч. посібник для студентів філол. факультетів університетів та педінститутів./ Н.Ф. Клименко. – К.: ІЗМН, 1998. – 182 с.
10. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н.Ф. Клименко. – К. : "Наукова думка", 1984. – 251 с.
11. Ключко З.Ф. Совки України / З.Ф. Ключко. – К. : Вид-во Раєвського, 2006. – 248 с.

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика

.....

12. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вип. 2-ий. / І. Ковалик. – Львів : Вид-во льв.-го ун.-ту, 1961. – 82 с.

13. Костенко Л.М. Культура наукового дослідження. Термінознавство /Л.М. Костенко. – Мелітополь, 2007. – 283 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lib.icc.melitopol.net>

14. Нікітіна Ф.О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології : навчальний посібник / Ф.О. Нікітіна. – К. : Вища шк., 1978. – 31 с.

15. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. *Laterculi vocum Latinarum et terminogum* : [монографія] / Новодранова Валентина Федоровна. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 328 с.

16. Панько Т.І. Лексико-семантичні особливості терміносистем / Т.І. Панько // Склад і структура термінологічної лексики української мови. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 86-93.

17. Сенів М.Г. Прийменник у класичних мовах : посібник / М.Г. Сенів. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 272 с.

18. Симоненко Л.О. Склад і структура термінологічної лексики української мови / Л.О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1984. – 194 с.

19. Соболевский С.И. Грамматика латинского языка. Ч. 1 (теоретическая) Морфология и синтаксис. / С.И. Соболевский. – М. : Лист Нью, 2003. – 432 с.

20. Соколов В.Е. Млекопитающие : справочник (Фауна мира) / В.Е. Соколов. – М. : Агропромиздат, 1990. – 256 с.

21. Суперанская А.В. Общая терминология : Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.

REFERENCES

1. Bartkov B.Y. Kvantitativnoe issledovanye statusa ryada affiksalnykh slovoobrazovatelnykh formantov sovremennogo anhlijskoho yazyka / B.Y. Bartkov, S.F. Bogdan, R.D. Elyseeva, E.V. Koltunova, A.H. Mironchuk // Osobennosti affiksalnogo slovoobrazovaniya v terminosistemakh i norme. – 1979. – S. 3-42.

2. Vasilyeva N.V. K semanticheskomu i funktsyonal'nomu opisaniyu greko-latynskikh terminoelementov v lingvisticheskoy terminologii / N.V. Vasil'eva // Voprosy yazykoznavaniya. – 1983. – № 3. – S. 71-79.

3. Vykhovanets I.R. Tayina slova / I.R. Vykhovanets. – K. : Rad. shk., 1990. – 284 s.

4. Greshchuk V. *Narysy z osnovotsentrychnoyi deryvatolohiyi: monohrafiya / Greshchuk Vasyl, Bachkur Roman, Dzhochka Iryna, Poslavs'ka Natalya. – Ivano-Frankivs'k : Misto NV, 2007. – 348 s.*
5. Dvoret'skiy I.Kh. *Latinsko-russkiy slovar. Izd. 3, ispravl./ I.Kh. Dvoret'skiy. – M. : Russkiy yazyk, 2002. – 846 s.*
6. Zvonska-Denysyuk L.L. *Vnutrishnya struktura davn'ohretskoyi movy. Osoblyvosti funktsionalnoyi morfolohiyi systemy diyeslova : [monohrafiya] / Zvonska-Denysyuk Lesya Leonidivna. – K. : URE, 1999. – 73 s.*
7. Zvonska-Denysyuk L.L. *Vnutrishnya struktura davnohret'skoyi movy : Osoblyvosti funktsionalnoho syntaksysu systemy diyeslova : [monohrafiya] / Zvonska-Denysyuk Lesya Leonidivna. – K. : URE, 1999. – 82 s.*
8. Klymovych S. *Prepozytyvni elementy inshomovnoho pokhodzhennya: kryteriyi vyznachennya yikh statusu / S. Klymovych. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu : [http:// sitebeta.ksu.ks.ua](http://sitebeta.ksu.ks.ua)*
9. Klymenko N.F. *Osnovy morfemiky suchasnoyi ukrayinskoyi movy : Navch. posibnyk dlya studentiv filol. fakultetiv universytetiv ta pedinstytutiv / N.F. Klymenko. – K. : IZMN, 1998. – 182 s.*
10. Klymenko N.F. *Slovotvorcha struktura i semantyka skladnykh sliv u suchasniy ukrayins'kiy movi./ N.F. Klymenko. – K. : "Naukova dumka", 1984. – 251 s.*
11. Klyuchko Z.F. *Sovky Ukrayiny / Z.F. Klyuchko. – K. : Vyd-vo Rayevs'koho, 2006. – 248 s.*
12. Kovalyk I. *Vchennya pro slovotvir. Vyp. 2-yy. / I. Kovalyk. – Lviv : Vyd-vo l'v.-ho un.-tu, 1961. – 82 s.*
13. Kostenko L.M. *Kultura naukovooho doslidzhennya. Terminoznavstvo / L.M. Kostenko. – Melitopol, 2007. – 283 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://lib.icc.melitopol.net>*
14. Nikitina F.O. *Semantychni ta slovotvorchi problemy suchasnoyi terminolohiyi : navchal'nyy posibnyk / F.O. Nikitina. – K. : Vyshcha shk., 1978. – 31 s.*
15. Novodranova V.F. *Imennoe slovoobrazovaniye v latinskom yazyke i ego otrazheniye v terminologii. Laterculi vocum Latinarum et terminorum : [monohrafiya] / Novodranova Valentina Fedorovna. – M. : Yazyki slavyanskikh kultur, 2008. – 328 s.*
16. Panko T.I. *Leksyko-semantychni osoblyvosti terminosystem / T.I. Panko // Sklad i struktura terminolohichnoyi leksyky ukrayinskoyi movy. – K. : Nauk. dumka, 1984. – S. 86-93.*
17. Seniv M.H. *Pryymennyk u klasychnykh movakh : posibnyk / M.H. Seniv. – Donetsk : TOV "Yuho-Vostok, Ltd", 2005. – 272 s.*
18. Symonenko L.O. *Skhad i struktura terminolohichnoyi leksyky ukrayins'koyi movy / L.O. Symonenko. – K. : Nauk. dumka, 1984. – 194 s.*